

АКТУАЛІТЕТИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО
Й НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

Василь Шуляр

Вивчення та аналіз документів, пов'язаних з ідеями Нової української школи, та спадщини вченого, практика Василя Сухомлинського дало можливість авторові виокремити актуалітети, що узгоджуються між собою. Автором зроблено акцент на п'яти таких актуалітетах: «педагогіка доброторення», «педагогіка серця», «педагогіка гармонії», «педагогіка природодоцільності», «педагогіка дитиноцентризму».

Для реалізації названого автор виокремив складові до кожної логіко-семіотичної моделі (ЛСМ). «Педагогіка доброторення» (як і інші), узгоджується з ідеями Нової української школи, і може бути зреалізована у трьохвекторній спрямованості: «середовище» → «педагог» → «дитина». «Педагогіка гармонії» передбачає формування Педагога й Учня високої духовно-моральної культури, що містить такі елементи: «почуття й переконання» → «думки й поняття» → «дії і вчинки». Педагогіка природодоцільності поєднує в собі складові: «здоров'язберезувальну» → «природовідповідну» → «екологічну»; педагогіка серця ураховує такі елементи: «серце → розум → рука» – «емоційний → інтелектуальний → діяльнісний». Педагогіка дитиноцентризму (за ідеями Василя Сухомлинського) передбачає рух за такими складовими: «вірити і поважати» → «знати і розуміти» → «любити і вимагати». Перший елемент узгоджується з розумінням «емоційно-ціннісної сфери дитини, здоров'язберезувальна», наступний – «інтелектуально-вольова, природовідповідна», а третя – «духовно-екологічна, доброторна» і все це помножено на «педагогіку сердечності» Педагога. Автором виявлено актуалітети та вибудовано логіко-семіотичні моделі, які дають можливість переконатися, що вершинним у системі цінностей є доброта, гуманізм. Набуття такої норми від природи чи зовнішніх впливів узагалі є тою важливою здатністю кожного суб'єкта освіти та людей зокрема жити і діяти за вищими духовними законами.

Ключові слова: актуалітети, Василь Сухомлинський, Нова українська школа, логіко-семіотичні моделі, «педагогіка доброторення», «педагогіка серця», «педагогіка гармонії», «педагогіка природодоцільності», «педагогіка дитиноцентризму».

UPDATES VASIL SUKHOMLINSKY
AND A NEW UKRAINIAN SCHOOL

Vasyl Shulyar

Annotation the study and analysis of documents related to the ideas of the New Ukrainian School and the heritage of the scientist, the practice of Vasyl Sukhomlynsky enabled the author to distinguish the actualities that are consistent with each other. The author focuses on five such actualities: "pedagogy of beneficence", "pedagogy of the heart", "pedagogy of harmony", "pedagogy of nature", "pedagogy of child-centrism".

To implement the above, the author has distinguished components into each logic-semiotic model (LSM). "Pedagogy of beneficence" (as well as others) is agreed with the ideas of the New Ukrainian School, and can be implemented in three vectors: "environment" → "teacher" → "child". "Pedagogy of harmony" involves the formation of a Teacher and a pupil of high spiritual and moral culture, containing the following elements: "feelings and beliefs"

→ "thoughts and concepts" → "actions and ac ts". Naturalistic pedagogy combines the following components: "health-saving" → "environment respons of" → "ecological"; Heart's pedagogy takes into account the following elements: "heart → mind → hand" - "emotional → intellectual → active". Pedagogy of child-centrism (according to the ideas of Vasyl Sukhomlinsky) involves the movement of the following components: "believe and respect" → "know and understand" → "love and demand". The first element is consistent with the understanding of the "emotional and value sphere of the child, health-saving", the next - "intellectually willful, natural", and the third - "spiritually-ecological, benevolent" and all this is multiplied by Teacher's "pedagogy of heartiness". The author has identified actualities and built logical-semiotic models that make it possible to be convinced that kindness and humanism are the highest in the value system. The acquisition of such a norm by nature or external influences, an important ability of every entity and education, in particular, to live and act according to the highest spiritual laws.

Keywords: actualities, Vasyl Sukhomlinsky, New Ukrainian School, logical-semiotic models, "pedagogy of the beneficence", "pedagogy of the heart", "pedagogy of harmony", "pedagogy of nature", "pedagogy of child-centrism".

1. «Педагогіка добротворення» (за ідеями Василя Сухомлинського)

Гармонійний розвиток особистості нової української школи може вибудовуватися на низці актуалітетів за ідеями Василя Сухомлинського, що узгоджуються з ідеями концепції «Нова українська школа». Актуалітети представлено нами як логіко-семіотичні моделі (ЛСМ). До них належать:

- Педагогіка добротворення;
- Педагогіка сердечності;
- Педагогіка гармонії;
- Педагогіка природодоцільності;
- Педагогіка дитиноцентризму.

Заактуалізуємо увагу читачів на «Педагогіці добротворення» – ЛСМ-1 (рис. 1).

Запропонована модель «Педагогіка добротворення» (за ідеями Василя Сухомлинського) дає можливість переконатися, що вершиною гуманізму взагалі для кожного суб'єкта освіти та людей зокрема є здатність жити і діяти за вищими духовними законами. У системі Василя Сухомлинського філософія гуманізму як педагогіка добротворення може бути зреалізована у трьохвекторній спрямованості: «середовище» → «педагог» → «дитина».

Трьохвекторність враховує макро- і мікросвіт кожного суб'єкта освітнього середовища взагалі і зокрема. Важливо допомагати кожному

суб'єктові освіти прочитувати підтексти світу символів, культурну спадщину свого народу та інокультурні зразки. Усе це має допомогти сформувати власну ціннісну модель життєдіяльності, яка не заважатиме йому-і-кожному перебувати в комфорті з-самим-собою-і-світом.

Гуманна системи Василя Сухомлинського містить складові, які суголосні ідеям Нової української школи: дитиноцентризм; українська ідентичність випускника; освітнє середовище тощо. Модель Нової української школи вибудовується з урахуванням поваги до людини, демократії та підтримці добрих ідей та ін.

Досліджуваний аспект системи Василя Сухомлинського відповідає аксіомам концепції «Нова українська школа». Перший елемент – «середовище». Ідею створення особливого освітнього середовища знаходимо і в спадщині вченого, й моделі нової української школи. Освітнє середовище класної кімнати складає 8 осередків, кожен із яких має вирішити свою місію. Об'єднувальним для них є розвиток особистості дитини різними засобами: слова, пензля, музичного інструменту, циркуля тощо (не важливо). Головне – сприяти «духовному, культурному й національному самовияву» та послуговуватися такими нормами й системою цінностей, які допоможуть кожному утвердитися в житті.

Рис. 1. Педагогіка добротоверення як стратегія і тактика пізнання/збереження співпраці суб'єктів та просторові складові конструювання моделі сучасного освітнього процесу (уроку/заняття) за ідеями Василя Сухомлинського

Освітнє середовище, за Василем Сухомлинським, це – навчання під «відкритим небом», у «зеленому класі» тощо. Стіни класної кімнати «відкриті» і «перенесені» в природну місцину, де відбувається спостереження за явищами, предметами, тваринним і рослинним світом та ін. До кожного явища чи події, тваринки чи звуків учні з учителем підбирали порівняння, епітети, метафори тощо. І той, хто міг вдало це зробити – був відкривач-творець, автор унікального тексту. Дуже важливо, щоб це середовище було безпечне, сприяло розвитку і давало можливість самореалізуватися дитині.

Педагог мав володіти «магією», яка випромінювалася посмішкою чи дотиком, порухом руки чи лагідним поглядом, мудрою порадою чи виваженою оцінкою вчинку/поведінки ... Головне, щоб усе з любов'ю до вихованця. Для Василя Сухомлинського, як і Нової української школи, Учитель має бути професіоналом, особистістю, «людинознавець».

Імператив великого Педагога суголосний сучасній моделі вчителя: «Учительська професія, – це людинознавство, постійне, те, що ніколи не припиняється, проникнення у складний духовний світ людини. Чудова

рису – постійно відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – один із тих корінь, які живлять покликання до педагогічної праці»; «Усе починається з добра, усе починається з любові ...».

Дитиноцентрична ідея Василя Сухомлинського переконливо засвідчує свою актуальність і зреалізована була в закладі освіти як ідея про неповторність та цінність кожної людини. Означене вибудовувалося за такою аксіомою: «Я – учитель, вихователь дітей, адже я продовжую себе у своїх вихованцях, адже якщо мої уста вимовляють або моє перо пише слова «людяний, гуманний, сердечний», то мова йде не про якусь абстрактну людину поза часом і простором, а про любов до наших ... дітей. Я люблю їх беззастережно і без якої б то не було оглядки. Я переконаний, що лише людяністю, ласкою, добротою, так, простою людською добротою можна виховати справжню людину... Я домагаюся того, щоб наша школа була школою сердечності».

Назване конкретизуємо твердженнями Педагога:

- «У практиці своєї виховної роботи ми виходимо з того, що людина неповторна ...» («Духовний світ школяра»);
- «Людська індивідуальність дитини неповторна ...» («Розмова з молодим директором»);
- «Людина неповторна», «... Найвищою цінністю нашого суспільства є людина...», «... Найдорожча цінність – людина...» («Людина неповторна»).

Аксіоматичною є теза Василя Сухомлинського: «... вводити малюків у довкілля, щоб вони кожного дня відкривали в ньому щось нове, щоб

кожний наш крок був мандрівкою до джерел мислення й мови – чудесної краси природи» («Серце віддаю дітям», т. 3, с. 32).

Погляди Василя Сухомлинського актуальні й сучасні: забезпечити дитину від перевантаження інформаційними відомостями, не руйнувати природу дитини як «... живої істоти, а її мозок, найтонший, найніжніший орган, до якого треба ставитися дбайливо і обережно» («Серце віддаю дітям», т. 3, с. 127). А також забезпечити, за його словами, охорону «періоду дитинства, нервової системи дітей, мозку від перевантаження» («Серце віддаю дітям», т. 3, с. 44).

Напрацьоване Учителем відбито в педагогічній спадщині й наукових розвідках: «Школа радості», «Школа під відкритим небом», «Зелений клас», «Книга природи», «Подорож у природу». Концептуальні положення знайшли свій розвиток у практиці роботи Котляревської зош Жовтневого району як «Школа радості, гармонії, краси» (описано автором у першому розділі монографії «Учитель Василь Сухомлинський: уроки на завтра ... (від школи Василя Сухомлинського до Нової української школи)» та низкою публікацій як у системі вищої школи, післядипломної освіти, так і середніх закладах освіти.

Запропонована модель «Педагогіка добротворення Василя Сухомлинського» дає можливість переконатися, що вершинним у системі цінностей є доброта, гуманізм. Набуття такої норми від природи чи зовнішніх впливів узагалі є тою важливою здатністю кожного суб'єкта освіти та людей зокрема жити і діяти за вищими духовними законами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям / В. Сухомлинський. – Т. 3. – К. : Рад. школа, 1979.
2. Концепція. Нова українська школа : режим доступу <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczyia.pdf>.
3. Шуляр В. І. Спадщина В. О. Сухомлинського у фаховій підготовці майбутнього вчителя-філолога / В. О. Сухомлинський – майбутньому педагогу : наук.-

метод. посібник. – Миколаїв : ІЛІОН, 2004.

4. Шуляр В. І. Про систему вивчення спадщини В. О. Сухомлинського майбутніми словесниками / Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки. Збірник наукових праць. – Випуск 8. – Миколаїв : МДУ, 2004.

5. Шуляр В. І. Спадщина В. О. Сухомлинського у просторі особистісно зорієнтованого навчання / Серце віддане дітям. Зб. наук.-методичних статей до 90-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського / Упорядники О. В. Біляєва, О. І. Мельниченко. – Миколаїв : МОІППО, 2009.

REFERENCES

1. Sukhomlynskyi V. (1979). Sertse viddaiu ditiam [I give my heart to the children]. T. 3. K.: Rad. shkola (ukr).

2. Kontseptsiia. Nova ukrainska shkola [Concept. New Ukrainian School]. Available at : <http://mon.gov.ua/Novyny%202016/12/05/konczepczyia.pdf>. (ukr).

3. Shuliar V. I. (2004). Spadshchyna V. O. Sukhomlynskoho u fakhovii pidhotovtsi maibutnoho vchytelia-filoloha. V. O. Sukhomlynskyi – maibutnomu pedahohu : nauk.-metod. posibnyk [Sukhomlinsky's heritage in the professional preparation of the future philology teacher / VO Sukhomlinsky - the future teacher]. Mykolaiv : ILION (ukr).

4. Shuliar V. I. (2004). Pro systemu vyvchennia spadshchyny V. O. Sukhomlynskoho maibutnimy slovesnykamy [On the system of studying the heritage of VO Sukhomlinsky by future writers]. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu. Pedahohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 8. Mykolaiv : MDU (ukr).

5. Shuliar V. I. (2009). Spadshchyna V. O. Sukhomlynskoho u prostori osobystisno zoriientovanoho navchannia. Sertse viddane ditiam. Zb. nauk.-metodychnykh statei do 90-richchia vid dnia narodzhennia V. O. Sukhomlynskoho [Sukhomlinsky's legacy in the space of personally oriented learning. Heart given to children. Coll. scientific-methodical articles to the 90th anniversary of the birth of VO Sukhomlinsky]. Uporiadnyky O. V. Biliaieva, O. I. Melnychenko. Mykolaiv : MOIPPO (ukr).

2. «Педагогіка гармонії» (за ідеями Василя Сухомлинського)

Гармонійний розвиток особистості Нової української школи може вибудовуватися на одному з актуалітетів, який нами означено як «Педагогіка гармонії» за ідеями Василя Сухомлинського. Аксіомою до запропонованої логіко-семіотичної моделі (ЛСМ-2, рис. 2) є твердження вченого: «... у вихованні всебічно розвиненої особистості взагалі немає нічого другорядного, усе тут важливе, і коли що-небудь упущено або зроблено неправильно, руйнуються основи гармонії, якою є всебічний розвиток як єдине ціле» (Василь Сухомлинський, «На нашій совісті – людина», т. 5, с. 203-217).

Регулятивом «гармонії» стосунків суб'єктів освіти мають стати норми духовно-моральної культури особис-

тості. То ж «Педагогіка гармонії» шляхом формування Педагога й Учня високої духовно-моральної культури містить такі елементи: «почуття й переконання» → «думки й поняття» → «дії і вчинки». Отже, шлях реалізації «Педагогіки гармонії»: від думки й понять (моральна свідомість) через моральні почуття й переконання, а від них – до професійно-фахових дій і вчинків (педагога) та дій і вчинків учнів засобами навчальних предметів. Вершинним співпраці є організація життєдіяльності суб'єктів освіти за вищими духовними законами.

Поведінкова складова суб'єктів освіти може бути зреалізованою, якщо нормою для кожного стане ще й культура почуттів і бажань. Засадничою для «Педагогіки гармонії» має бути й норма поведінки, яка містить гармонію бажань і обов'язку, і усвідомлене

розуміння, що регулятивом є межа між бажаним і можливим. Прийняте забезпечить демократичні стосунки, дисципліну й порядок, гармонію між бажаннями і потребами (істинними й реальними).

Концепція Нової української школи передбачає формування компетентного випускника, зберігши його українську ідентичність. Типові освітні програми містять мовно-літературну освітню галузь і відповідний предмет «українська мова і літературне читання». На сьогодні маємо дві базові програми. Перша підготовлена під керівництвом академіка Олександри Савченко і визначає мету початкового курсу мовно-літературної освіти як «розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей» [<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>].

Освітню програму з рідномовної освіти створено на основі Державного стандарту початкової освіти під керівництвом Романа Шияна. Мета рідномовної освіти для загальної середньої освіти цим колективом визначено так: «... розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому і суспільному житті, у міжкультурному діалозі, бачити її передумовою життєвого успіху; плекання здатності спілкуватися рідною мовою (якщо вона не українська); формування шанобливого ставлення до культурної спадщини; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду».

Головними завданнями рідномовної освіти у початковій школі автори визначили в такий спосіб:

- виховання стійкої мотивації до читання та прагнення вдосконалювати своє мовлення;
- сприяння індивідуальному самовияву учнів та взаємодії між ними через розвиток комунікативних умінь, зокрема діалогічного мовлення, театралізацію;
- розвиток умінь вдумливого читання і базових правописних умінь;
- збагачення духовного світу учнів через естетичне сприймання творів художньої літератури та медіа-продуктів;
- розвиток уяви та творчого мислення учнів за допомогою творів літератури та мистецтва, медіатекстів, театралізації, гри;
- формування умінь опрацьовувати тексти різних видів (художні, науково-популярні, навчальні, медіатексти);
- розвиток здатності спостерігати за мовними явищами, експериментувати зі звуками, словами, фразами, зокрема і в мовних іграх, для опанування початкових лінгвістичних знань і норм української мови;
- створення сприятливого мовного середовища у школі, зокрема й через пізнання сучасної дитячої літератури різної тематики та жанрів.

Об'єднувальним для авторських колективів є розвиток особистості дитини засобами слова для «духовного, культурного й національного самовияву» та здатність послуговуватися комунікативними нормами в житті.

Відповідно до окреслених завдань, у початковому курсі мовно-літературної освітньої галузі виокремлено такі змістові лінії: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовлення» (Олександра Савченко і Роман Шиян), «Театралізуємо» (Р. Шиян). Назване нами враховувалося під час розроблення технології вивчення теоретико-літературних понять із візуалізацією їх у схемах, моделях, образах тощо. Такого підходу вимагає загальна мета-ідея першого циклу Нової

української початкової школи: 1-2 клас – адаптаційно-ігровий.

Зважаючи на традиції минулого, маємо адаптувати кожного суб'єкта жити і діяти в сучасному інформаційно та технічно орієнтованому просторі, досконало володіючи лінгвістичними знаннями і нормами української мови. Засобами мови й літератури допомогти дитині соціалізуватися, приймати

рішення і нести за них відповідальність, бути затребуваним і компетентним мовцем, який зможе комунікувати в різних життєвих і професійних ситуаціях. Вершинним на цьому шляху ЧИТАЧА – стати духовно багатим, інтелігентним читачем, демонструючи високий рівень ЛЮДИНИ КУЛЬТУРИ, яка здатна жити і діяти за вищими духовними законами і нормами.

Рис. 2. Педагогіка гармонії як стратегія і тактика пізнання/збереження у співпраці суб'єктів та просторові складові конструювання моделі сучасного освітнього процесу (уроку/заняття) за ідеями Василя Сухомлинського

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. На нашій совісті – людина / В. Сухомлинський. – Т. 5. – К. : Рад. школа, 1979. – 639 с.
2. Концепція. Нова українська школа : режим доступу <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczyia.pdf>.
3. Типові освітні програми Нової української школи (за ред. О. Савченко і Р. Шияна) : режим доступу <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
4. Шуляр В. Сучасний урок української літератури : теорія, методика, технологія : монографія / В. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 876 с.

REFERENCES

1. Sukhomlynskyi V. (1979). Na nashii sovisti – liudyna [On our conscience – man]. T. 5. K. : Rad. shkola, 639 (ukr).
2. Kontsepsiia. Nova ukrainska shkola [Concept. New Ukrainian School]. Available at : <http://mon.gov.ua/Novyny%202016/12/05/konczepczyia.pdf>. (ukr).
3. Typovi osviti prohramy Novoi ukrainskoi shkoly [Typical educational programs of the New Ukrainian School]. O. Savchenko i R. Shyiana (Ed.). Available at : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
4. Shuliar V. (2012). Suchasnyi urok ukrainskoi literatury : teoriia, metodyka, tekhnolohiia : monohrafiia [Modern lesson in Ukrainian literature: theory, methodology, technology: monograph]. Mykolaiv : Ilion, 876 (ukr).

3. «Педагогіка природодоцільності» (за ідеями Василя Сухомлинського)

Актуалітети Василя Сухомлинського «природодоцільність», «екологія Дитинства» є співзвучними з ідеями Нової української школи. Узгоджується із напрацьованим вченими України й розробленою автором «ноосферно-екологічна стратегія і тактика організації освітнього процесу» [7-14].

Аксіоматичною є теза Василя Сухомлинського: «... вводити малюків у довкілля, щоб вони кожного дня відкривали в ньому щось нове, щоб кожний наш крок був мандрівкою до джерел мислення й мови – чудесної краси природи» («Серце віддаю дітям», т. 3, с. 32). Погляди Василя Сухомлинського актуальні й сучасні: убезпечити дитину від перевантаження інформаційними відомостями, не руйнувати природу дитини як «... живої

істоти, а її мозок, найтонший, найніжніший орган, до якого треба ставитися дбайливо і обережно» («Серце віддаю дітям», т. 3, с. 127). А також забезпечити, за його словами, охорону «періоду дитинства, нервової системи дітей, мозку від перевантаження» («Серце віддаю дітям», т. 3, с. 44).

Дбаючи про інтелектуальний і творчий розвиток школярів засобами будь-якого предмета взагалі та літератури зокрема, маємо пам'ятати про складові здоров'я (духовну, фізичну, психологічну, соціальну) та гармонійного розвитку. Важливо в роботі з обдарованими дітьми враховувати поєднання тих методів, прийомів і засобів навчання, що використовуються в процесі формування читацької/літературної компетентності школярів як Я-особистості. Це забезпечить їх креативну, творчу, літературно обдаровану складову. Учений-практик

особливу увагу приділяв пробудження емоційного стану дитини, а через нього – формування творчих задатків. «Без радості неможлива гармонія здорового тіла і здорового духу. Якщо дитина, зачарована красою полів, мерехтінням зірок, безмежністю пісні коників-стрибунців і запахів польових квітів, складають пісню, отже, він знаходиться на вершині цієї гармонії тіла і духа. Турбота про людське здоров'я, тим паче про здоров'я дитини – це не просто комплекс санітарно-гігієнічних норм і правил, не перелік вимог до режиму, харчування, праці, відпочинку. Це перш за все турбота **про гармонію всіх фізичних і духовних сил** (*виділ. наше*), і вінцем цієї гармонії є радість творчості» [2, с. 115-116].

Навчальний матеріал учні-читачі (і не тільки) ефективно зможуть засвоїти, якщо складність його розуміння пробуджуватимемо через емоції, складний літературно-мистецький матеріал подаватимемо для учнів тільки в позитивному стані, шляхом релаксаційних дій, не руйнуючи природу дитини. Це стане реальність, якщо нами сьогодні адекватно будуть переосмислено й впроваджено в літературну практику учнів-читачів уроки Василя Сухомлинського. По-перше, одержання інформації має бути одухотворено живим трепетом почуття вчителя літератури й учня-читача через «живе слово», яке матеріалізуватиметься в образ (схематичний, матеріальний, наочний, малюнковий і т. ін.) і творчу роботу.

Василь Сухомлинський радив: «... не обрушуйте на дитину лавину знань, не прагніть розповісти на уроці про предмет вивчення все, що ви знаєте, – під лавиною знань можуть бути приховані допитливість і любов до знань»; «У період дитинства мислення, розумові процеси мають якнайчастіше пов'язуватися з живими, яскравими наочними предметами навколишнього світу. ... Образ, сприйнятий і в той же час створений дитиною, несе в собі яскраве емоційне забарвлення. Діти переживають бурхливу радість, сприймаючи образи

навколишнього світу і додаючи до них щось від фантазії. Емоційна насиченість сприйняття – духовний заряд дитячої творчості» [3, с. 41; 45].

Наукові розвідки та досвід В. Сухомлинського засвідчують, що сучасний учитель має усвідомити ще один урок-пораду від Педагога: інформація успішно засвоюється учнем, якщо залучені до цього всі канали сприйняття. Для дитини важливо засвоїти інформацію в поєднанні якнайбільшої кількості типів рецепторів: візуальний (орган зору), аудіальний (слух), тактильний (дотик рук), нюховий, смаковий. Таке поєднання передбачає й природовідповідна біоадекватна методика викладання. Ця ж ідея закладена в працях ученого й зреалізована в практичній діяльності. Наприклад, засвоєння інформації за допомогою тактильних рецепторів (найбільш численні на кінчиках пальців і язика; якщо на спині дві крапки дотику сприймаються роздільно лише на відстані 5 см, то на кінчику пальців і язика вони сприймаються як роздільні на відстані 1 мм.; у корі головного мозку найбільш широко представлено рецептори пальців рук (це зв'язано зі значенням рук у праці людини).

Для Нової української школи і реалізації її засад важливо вчителів-словеснику обрати перспективну й адекватну стратегію для досягнення результатів кожним суб'єктом літературної освіти.

Навчально-методичні стратегії містять два види дій: того, хто вчиться (учень-читача), і того, хто організовує процес учіння (вчителя літератури).

Перспективною є дитино/читацько/текстоцентрична парадигма, а об'єднувальним елементом кожної складової є робота з текстом: усним і письмовим. Навчально-методична стратегія, як перспективна, базується на способах чуттєвого сприйняття та **багатоканальності** одержання інформації (зір, слух, нюх, смак, дотик); **двопівкульності** людини; використання логіко-семіотичних моделей (схеми, моделі, таблиці тощо); складових **теорії Z-покоління**

(необхідні роз'яснення та інструкції; не здатні довго зосереджуватися на чомусь одному; завдання й терміни необхідно максимально конкретизувати; не моралізаторство, а детальний аналіз чи розбір того, що вийшло і що не вдалося зробити в конкретній ситуації і чому; структурувати весь матеріал у вигляді інструкцій; індивідуальний підхід – неодмінна умова успішної співпраці та взаємодії; філолог-педагог – не навчитель, а мудрий наставник, умілий і мудрий керівник-організатор співпраці; давати не надмірну інформацію – учні-З хочуть отримати «концентровані» знання; навчальний матеріал подавати яскраво й наочно; не змушувати, а пропонувати-рекомендувати; давати свободу вибору: що, як і коли зробити – вирішать самі; дати можливість самостійно набути досвіду; не відбирайте гаджети, а використайте їх як інструмент для здобуття інформації; спілкуватися із «зетами» конкретно, предметно, у справі, не тиснути – самі зроблять вибір; зорієнтовані на швидкий результат, то ж установить чіткі і прості правила мотивації та співпраці; в учнів-«зетів» концентрація уваги становить 8 секунд, у покоління до 2000 років – було 12 секунд. *(Як у нас мало часу, щоб справити на них враження ...)*.

Співпраця суб'єктів уроку (заняття) взагалі та літератури зокрема також має враховувати **ВАК-модель типів учнів-читачів**: Візуальний (зоровий канал) / Акустичний (слуховий канал) / Кінестичний (дотиково-руховий, нюхово-смаковий канали одержання/сприйняття інформації).

Перспективними стратегіями в системі літературної освіти ми визначаємо:

1) **ноологічна** (передбачає гармонізацію людської тілесності (фізична складова) – душевності (емоційно-інтелектуальна сфера людини або психічна складова) – духовності (духовна складова) як **педагогіка духовності**);

2) **кордоцентрична** (філософія

сили емоційного почуття людини у пізнанні світу Або **педагогіка любові**, яка забезпечує пізнання мікро- і макросвіту, світу символів не стільки через розумово-раціональні як через сили емоційного почуття, «силу людського серця»; від емоційного інтелекту до розумового інтелекту: EQ → IQ);

3) **ноосферно-екологічна** (здоров'язбережувальна та екологічна складові – **природовідповідна педагогіка**);

4) **особистісно зорієнтована** (дитино/читацько/ текстоцентричні складові – **гуманна педагогіка**);

5) **компетентнісно-діяльнісна** (літературні знання, уміння й навички, літературні компетенції, читацький досвід, соціальний особистісно значущий літературно-мистецький продукт учня-читача (У-Ч) – **педагогіка результативної дії**);

6) **педагогіка добротворення** (за В. Сухомлинським) містить трьохвекторну спрямованість для суб'єктів літературної освіти: «середовище» → «педагог» → «дитина» (див. ЛСМ-1, рис. 1);

7) **педагогіка гармонії** (за В. Сухомлинським) передбачає формування Педагога й Учня високої духовно-моральної культури й містить такі елементи: «почуття й переконання» → «думки й поняття» → «дії і вчинки» (див. ЛСМ-2, рис. 2);

8) **педагогіка природодоцільності** (за В. Сухомлинським) поєднує в собі складові: «здоров'язбережувальну» → «природовідповідну» → «екологічну» (див. ЛСМ-3, рис. 3);

9) **педагогіка серця** (за В. Сухомлинським) передбачає врахування таких елементів: серце, розум, рука. Означене вибудовувалося за такою аксіомою: «Я – учитель, вихователь дітей, адже я продовжую себе у своїх вихованцях,

адже якщо мої уста вимовляють або моє перо пише слова «людяний, гуманний, сердечний», то мова йде не про якусь абстрактну людину поза часом і простором, а про любов до наших ... дітей. Я люблю їх беззастережно і без якої б то не було оглядки. Я переконаний, що лише людяність, ласкою, добротою, так, простою людською добротою можна виховати справжню людину... Я домагаюся того, щоб наша школа була школою сердечності» (див. ЛСМ-4, рис. 4).

10) **національно-патріотична:** від патріотичних почуттів, переконань до патріотичної діяльності за вищими духовними законами мати патріотично свідомого істинного українця та ін.

У рік сторіччя Василя Сухомлинського та старту Нової української школи варто зважити на досвід відомого Педагога.

Поглиблене сприйняття інформації в поєднанні із тактильною пам'яттю В. Сухомлинський намагався зреалізувати на різних дисциплінах, переконуючи в цьому колег, батьків: «... у середніх і старших класах школярі рішають геометричні задачі за фігурами, які виготовили своїми руками; алгебраїчні рівняння складають на основі залежностей, які встановлені в процесі праці. Розроблено систему творчих письмових робіт із математики, фізики, хімії, в яких учні застосовують теоретичні знання для виконання роботи, пов'язаної з конструюванням і моделюванням, рослинництвом, ґрунтознавством» [4, с. 126]. А для філологів колега радив іти в природу, спостерігати за явищами природи, як сідає сонце за горизонт, в які кольори забарвлюється вода, поле, луки; слухати спів пташок, шум луків, політ джмеля, нюхати квіти, ліс після дощу... і до

кожного відчуття підбирати слово, образний вислів, які потім матеріалізуються в творчу роботу «з природи». І далі: «Успіх розумового виховання залежить від творчого застосування методів навчання, від різноманітності тих деталей, які зумовлюються конкретною обстановкою і не можуть бути передбачені заздалегідь теорією навчання. Практика – невичерпне джерело теорії саме тому, що в практиці розкривається вся багатогранність теорії» [4, с. 271].

Виконати це зможемо тоді, коли відбудеться переосмислення ролі кожного суб'єкта педагогічного процесу. Про співпрацю вчителя літератури й учня-читача як фасилітаторів, де кожен суб'єкт, виконуючи роль організатора, консультанта, партнера з максимальною повагою і терпінням один до одного, забезпечує гуманістичні стосунки, толерантно сталий розвиток тощо, автор писав у публікаціях [7]. А розпочати маємо з себе, УЧИТЕЛЯ, бо «місія педагога не в тому, щоб механічно перекладати знання із своєї голови в голову дитини. Навчання – це насамперед людські відносини. І кожний із нас, педагогів, залишається для дитини людиною, в яку дитина вірить, якій довіряє доти, поки ми даємо радість» [5, с. 596].

Напрацьоване Учителем відбито в педагогічній спадщині й наукових розвідках: «Школа радості», «Школа під відкритим небом», «Зелений клас», «Книга природи», «Подорож у природу». Концептуальні положення «природодоцільності», «екологія Дитинства» знайшли свій розвиток у практиці роботи Котляревської зош Жовтневого району як «Школа радості, гармонії, краси» (описано автором у першому розділі) та низкою публікацій як у системі вищої школи, післядипломної освіти, так і середніх закладах освіти.

Рис. 3. Педагогіка природодоцільності як стратегія і тактика пізнання/забезпечення співпраці суб'єктів та просторові складові конструювання моделі сучасного освітнього процесу (уроку/заняття) за ідеями Василя Сухомлинського

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. Вибрані твори в п'яти томах / Василь Сухомлинський. Том 3. Серце віддаю дітям. – К. : Рад. школа, 1977. – С. 52–53; 103–111.
2. Сухомлинский В. О воспитании / Василий Сухомлинский. – Москва. – Политиздат, 1985. – 270 с.
3. Сухомлинський В. Вибрані твори у 5 томах / Василь Сухомлинський. – Т. 3. – К. : Рад. школа, 1979. – С. 41; 45.
4. Сухомлинський В. Вибрані твори у 5 томах / Василь Сухомлинський. – Т. 4. – К. : Рад. школа, 1979. – С. 126.
5. Сухомлинський В. Вибрані твори у 5 томах / Василь Сухомлинський. – Т. 5. – К. : Рад. школа, 1979. – 639 с.

6. Сухомлинський В. Вибрані твори в 5-ти томах / Василь Сухомлинський. – Т. 1. – К., 1976. – С. 183.
7. Шуляр В. Сучасний урок української літератури : теорія, методика, технологія : монографія / В. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 876 с.
8. Шуляр В. Ноосферне (природовідповідне, здоров'язберезувальне) навчання в системі літературної освіти / Василь Шуляр // Джерело педагогічних інновацій : до 150-річчя від дня народження В. І. Вернадського : науково-методичний журнал. – Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2014. – 212 с. – Вип. № 2 (6). – С. 65–73.
9. Шуляр В. Валеологізація сучасного уроку літератури: імперативи Василя Сухомлинського и сучасних учених / В. Шуляр // Вектор науки Тольяттинського державного університету. Серія : Педагогіка, психологія. – 2015. – № 3 (22). – С. 185–190.
10. Шуляр В. І. Природовідповідне (ноосферне, біоадекватне) навчання в системі уроків літератури / В. І. Шуляр // Глаголь добро : суспільно-гуманітарний альманах науково-педагогічної бібліотеки м. Миколаєва. – Миколаїв : [б. в.], 2011. – № 1. – 284 с. – С. 49–52.
11. Шуляр В. І. Валеологічні стратегії сучасного уроку літератури в умовах природовідповідної (ноосферної) освіти : наук.-метод. посібник / В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОППО, 2012. – 152 с.
12. Шуляр В. І. Валеологізація сучасного уроку літератури : імперативи Василя Сухомлинського та сучасних учених / В. І. Шуляр // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю : здоров'я через освіту : матеріали V Міжнародних та XIX Всеукраїнських педагогічних читань 11–12 жовтня 2012 року у м. Донецьку: [у 4 т.]. – Донецьк : Витоки, 2012. – 256 с. – Т. 2. – С. 44–54.
13. Шуляр В. І. Валеологізація літературної освіти у спадщині Василя Сухомлинського / В. І. Шуляр // Педагогічний вісник № 1: періодичне видання / укл. К. Ф. Нор. – Миколаїв : ОППО, 2012. – 84 с. – С. 10-17.
14. Шуляр В. І. Розвиток літературно-творчих здібностей учнів-читачів за ідеями В. Сухомлинського: ноосферний вектор / В. І. Шуляр // Педагогічна скарбниця обдарованості: від В. О. Сухомлинського до сучасних науковців і практиків : зб. матеріалів обл. наук.-пед. конференції / Укл. К. Ф. Нор. – Миколаїв : ОППО, 2013. – 148 с. – С. 47-55.

REFERENCES

1. Sukhomlynskyi V. (1977). Vybrani tvory v piaty tomakh [Selected works in five volumes]. Tom 3. Sertse viddaiu ditiam. K. : Rad. shkola, 52 – 53; 103 – 111 (ukr).
2. Suhomlinskij V. (1985). O vospitanii [About education]. Moskva: Politizdat, 270 (rus).
3. Sukhomlynskyi V. (1979). Vybrani tvory u 5 tomakh [Selected works in five volumes]. T. 3. K. : Rad. shkola, 41; 45 (ukr).
4. Sukhomlynskyi V. (1979). Vybrani tvory u 5 tomakh [Selected works in five volumes]. T. 4. K. : Rad. shkola, 126 (ukr).
5. Sukhomlynskyi V. (1979). Vybrani tvory u 5 tomakh [Selected works in five volumes]. T. 5. K. : Rad. shkola, 639 (ukr).
6. Sukhomlynskyi V. (1976). Vybrani tvory u 5 tomakh [Selected works in five volumes]. T. 1. K. : Rad. shkola, 183 (ukr).
7. Shuliar V. (2012). Suchasnyi urok ukrainskoi literatury : teoriia, metodyka, tekhnolohiia : monohrafiia [Modern lesson in Ukrainian literature: theory, methodology, technology: monograph]. Mykolaiv : Ilion, 876 (ukr).
8. Shuliar V. (2014). Noosferne (pyrodovidpovidne, zdoroviazberezhuvalne) navchannia v systemi literaturnoi osvity [Noospheric (nature-friendly, health-saving) education in the system of literary education]

in the literary education system]. *Dzherelo pedahohichnykh innovatsii : do 150-richchia vid dnia narodzhennia V. I. Vernadskoho : naukovo-metodychnyi zhurnal*. Kharkiv: Kharkivska akademiia neperervnoi osvity, 2 (6), 65 – 73 (ukr).

9. Shuljar V. (2015). *Valeologizacija sovremennogo uroka literatury: imperativy Vasilija Suhomlinskogo i sovremennyh uchenyh [Valueologization of the modern literature lesson: imperatives of Vasily Sukhomlinsky and modern scholars]*. *Vektor nauki Tol'jattinskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija : Pedagogika, psihologija*, 3 (22), 185–190 (ukr).

10. Shuliar V. I. (2011). *Pryrodovidpovidne (noosferne, bioadekvatne) navchannia v systemi urokov literatury [Natural (noospheric, bio-adequate) teaching in the system of literature lessons]*. *Hlahol dobro : suspilno-humanitarnyi almanakh naukovo-pedahohichnoi biblioteki m. Mykolaieva. Mykolaiv: [b. v.]*, 1, 49 – 52 (ukr).

11. Shuliar V. I. (2012). *Valeolohichni stratehii suchasnoho uroku literatury v umovakh pryrodovidpovidnoi (noosfernoi) osvity : nauk.-metod. posibnyk [Valeological strategies of the modern lesson of literature in the conditions of nature (noospheric) education: scientific method. manual]*. Mykolaiv: OIPPO, 152 (ukr).

12. Shuliar V. I. (2012). *Valeolohizatsiia suchasnoho uroku literatury : imperatyvy Vasylia Sukhomlinskoho ta suchasnykh uchenykh [Valeologizing the Modern Literature Lesson: The Imperatives of Vasily Sukhomlinsky and Modern Scholars]*. *Abstracts of Papers: Vasyly Sukhomlinsky i dialozi z suchasnistiu : zdorovia cherez osvitu : materialy V Mizhnarodnykh ta KhIKh Vseukrainskykh pedahohichnykh chytan 11–12 zhovtnia 2012 roku u m. Donetsku: [u 4 t.]*. Donetsk: Vytoky, 256. T. 2. 44 – 54 (ukr).

13. Shuliar V. I. (2012). *Valeolohizatsiia literaturnoi osvity u spadshchyni Vasylia Sukhomlinskoho [Valeologizing the Modern Literature Lesson: The Imperatives of Vasily Sukhomlinsky and Modern Scholars]*. *Pedahohichnyi visnyk 1: periodyчне vydannia K. F. Nor (Ed.)*. Mykolaiv: OIPPO, 84, 10 – 17 (ukr).

14. Shuliar V. I. (2013). *Rozvytok literaturno-tvorchykh zdibnostei uchniv-chytachiv za ideiamy V. Sukhomlinskoho: noosfernyi vektor [Development of literary and creative abilities of students-readers on the ideas of V. Sukhomlinsky: noospheric vector]*. *Abstracts of Papers: Pedahohichna skarbnytsia obdarovanosti: vid V. O. Sukhomlinskoho do suchasnykh naukovtsiv i praktykiv : zb. materialiv obl. nauk.-ped. Konferentsii. K. F. Nor (Ed.)*. Mykolaiv: OIPPO, 148, 47 – 55 (ukr).

4. «Педагогіка сердечності» (за ідеями Василя Сухомлинського)

Педагогіка сердечності (за ідеями В. Сухомлинським) нами уявляється як триєдність складових (див. ЛСМ – 4, рис. 4) і передбачає врахування таких елементів: «серце → розум → рука» – «емоційний → інтелектуальний → діяльнісний». Кожен із зазначених елементів освячений ЛЮБОВ'Ю. Із любов'ю до самого себе, з любов'ю й повагою до тих, хто поруч, з любов'ю до того, що робить і як робить та з якою метою виконує ...

Поєднання емоційного-інтелектуального-діяльнісного – це концепти

«Нової української школи». Вектор пізнання, шлях руху маємо розпочати через формування-заповнення-створення «емоційно-ціннісного поля», де кожен суб'єкт потрапляє в ситуацію вибору: етичну, ціннісну, моральну тощо. Далі наснажується-пробуджується-підноситься, щоб зануритися в «інтелектуально-вольову сферу». Саме вона має забезпечити-врахувати-передбачити індивідуальний/персональний маршрут досягнення результату. Саме перша і друга сходинки зможуть переконати-засвідчити-допомогти кожному повірити-прийняти-відповідати своїм особливостям (фізичним, психічним, інтелектуальним тощо),

прийняти рішення і зробити вибір: що і як досягатиме, розуміючи, що за цей вибір має нести персональну відповідальність. Наступний крок: рух до «компетентісно-діяльнісної складової». Вона продемонструє-допоможе-забезпечить набути таких життєвих чи/і майбутніх професійних навичок, що сприятимуть кожному стати-бути компетентним, конкурентоздатним і конкурентоспроможним. Тоді суб'єкт освіти зможе (якщо захоче – вибір за ним) жити і діяти за «вищими духовними законами», вибудувавши власну ціннісно-етичну траєкторію розвитку/саморозвитку, швидко соціалізуватися й адаптуватися до викликів-потреб-бажань (суспільства чи/і власних). Головне, щоб йому було комфортно-безпечно-продуктивно жити і діяти в гармонії-з-собою, у гармонії-з-природою, у гармонії-з-суспільством (громадою взагалі і з кожним зокрема). І все це робити з любов'ю до себе, рідних, друзів, України.

Означене вибудовувалося за такою аксіомою: «Я – учитель, вихователь дітей, адже я продовжую себе у своїх вихованцях, адже якщо мої уста вимовляють або моє перо пише слова «людяний, гуманний, сердечний», то мова йде не про якусь абстрактну людину поза часом і простором, а про любов до наших ... дітей. Я люблю їх беззастережно і без якої б то не було оглядки. Я переконаний, що лише людяністю, ласкою, добротою, так, простою людською добротою можна виховати справжню людину... Я домагаюся того, щоб наша школа була школою сердечності».

За Концепцією нової української школи важливо мати «умотивованого вчителя», педагога, який здатний формувати в гармонії емоційний, інтелектуальний і духовний світ дитини. Ця позиція органічно вписується в аксіологічну модель «Педагогіки сердечності» Василя Сухомлинського,

де вченим було «змодельовано особистість хорошого вчителя», який любить дітей, веде щирі розмови, вмie дружити з дітьми, він відверто переймається радощами й прикрощами, близько приймаючи до серця, досконало знає душу дитини, пам'ятаючи, що він сам «родом із дитинства».

Василь Сухомлинський підкреслював у своїх працях, що «... вчителю треба мати величезний талант *людинолюбства (виділ. – наше)* та безмежної любові до власної праці і, передусім, до дітей, щоб на довгі роки зберегти бадьорість духу, ясність розуму, свіжість вражень, сприйнятливність почуттів, а без цих якостей праця педагога перетворюється на муку» (*Василь Сухомлинський. Как воспитать настоящего человека, 1975, 236 с.*). Означений актуалітет знайшов своє розлоге розриття низкою публікацій відомого Педагога, де домінувальним був концепт «любов до дітей», «любов до людей»: «Вірте в людину» (1960), «Людина неповторна» (1962), «Дума про людину» (1963), «Шлях до серця дитини» (1963), «Виховання особистості в радянській школі» (1965), «Серце віддаю дітям» (1969). А ще маємо додати: «На нашій совісті – людина», «Виховання почуттів», «Народження громадянина», «Народження добра», «Не бійтеся бути ласкавими», «Обережно: дитина!», «Рани дитячого серця», «Батьківська педагогіка», «Педагогіка серця» – об'єднувальним є **віра і любов** у Дитину.

Дитина для Василя Сухомлинського як планетарне явище ще не відкрита й не досліджена: «Ми, педагоги, стоїмо біля колиски людини, особистості – цієї величезної цінності, яка становить головне багатство суспільства ... Кожна, буквально кожна без винятку дитина – це цілий світ. Світ ще не відкритий і не досліджений» (*Василь Сухомлинський, т. 5, 1977 р., 639 с.*).

Рис. 4. Педагогіка серdecності як стратегія і тактика пізнання/збереження співпраці суб'єктів та просторові складові конструювання моделі сучасного освітнього процесу (уроку/заняття) за ідеями Василя Сухомлинського

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. Вибрані твори у 5 томах / Василь Сухомлинський. – Т. 5. – К. : Рад. школа, 1979. – 639 с.
2. Сухомлинский В. Как воспитать настоящего человека: Советы воспитателям / В. Сухомлинский. – Киев : рад. школа, 1975. – 236 с.
3. Освіта Миколаївщини як інвестиційна сфера для досягнення цілей стійкого зростання: переЗавантаження : від стратегій до тактики дій у Рік освіти в Миколаївській області / авт.-розроб. В. І. Шуляр, О. Г. Захар, В. В. Стойкова; наук. ред.. В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОППО, 2018. – 48 с.
4. Шуляр В. Партнерство як стратегічний ресурс інноваційного розвитку навчальних закладів / В. Шуляр // Конкурсні матеріали 8 Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти – 2017» / укл. : В. Шуляр, Я. Стемковська, В. Стойкова. – Миколаїв :

ОППО, 2017. – 50 с.

5. Шуляр В. І. Партнерство в ім'я майбутнього: про співпрацю гімназії з кафедрами ВНЗ м. Миколаєва / В. І. Шуляр // Матеріали для участі у міжнародній виставці-презентації «Сучасні навчальні заклади – 2010». – Миколаїв : [б. в.], 2010. – 174 с.

6. Шуляр В. І. Компетентнісно зорієнтована освіта і наука в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів : навч.-метод. посібник / В. І. Шуляр. – Миколаїв : ОППО, 2010. – 180 с.

7. Шуляр В. Модель професійно-фахової компетентності сучасного вчителя в умовах неперервної освіти / В. Шуляр // Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу : науковий посібник / під заг. ред. С. Якименко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 464 с. – С. 106–135.

REFERENCES

1. Sukhomlynskyi V. (1979). Vybrani tvory u 5 tomakh [Selected works in five volumes]. T. 5. K. : Rad. shkola, 639 (ukr).

2. Suhomlinskij V. (1975). Kak vospitat' nastojashhego cheloveka: Sovety vospitatelej [How to educate a real person: Tips for educators]. Kiev: rad. shkola, 236 (rus).

3. Shuliar V. I., Zakhar O. H., Stoikova V. V. (2018). Osvita Mykolaivshchyny yak investytsiina sfera dlia dosiahnennia tsilei stiikoho zrostannia: pereZavantazhennia : vid stratehii do taktyky dii u Rik osvity v Mykolaivskii oblasti [Education of Mykolaiv region as an investment sphere for achieving the goals of sustainable growth: reloading: from strategies to tactics of action in the Year of education in the Mykolaiv region]. Shuliar V. I. (Ed.). Mykolaiv: OIPPO, 48 (ukr).

4. Shuliar V. (2017). Partnerstvo yak stratehichnyi resurs innovatsiinoho rozvytku navchalnykh zakladiv [Partnership as a strategic resource for innovative development of educational institutions]. Konkursni materialy 8 Mizhnarodnoi vystavky «Suchasni zaklady osvity – 2017» V. Shuliar, Ya. Stemkovska, V. Stoikova (Ed.). Mykolaiv : OIPPO, 50 (ukr).

5. Shuliar V. I. (2010). Partnerstvo v imia maibutnoho: pro spivpratsiu himnazii z kafedramy VNZ m. Mykolaieva [Partnership for the Future: Cooperation of the Gymnasium with the Departments of Higher Education Institutions in Mykolaiv]. Materialy dlia uchasti u mizhnarodnii vystavtsi-prezentatsii «Suchasni navchalni zaklady – 2010». – Mykolaiv : [b. v.], 174 (ukr).

6. Shuliar V. I. (2010). Kompetentnisno zoriientovana osvita i nauka v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh kadriv : navch.-metod. posibnyk [Competently oriented education and science in the system of advanced training of pedagogical staff: teaching method. manual]. Mykolaiv: OIPPO, 180 (ukr).

7. Shuliar V. (2011). Model profesiino-fakhovoi kompetentnosti suchasnoho vchytelia v umovakh neperervnoi osvity [Model of professional and professional competence of the modern teacher in the conditions of continuous education]. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu : naukovyi posibnyk. S. Yakymenko (Ed.). K.: Vydavnychi Dim «Slovo», 464, 106 – 135 (ukr).

5. «Педагогіка дитиноцентризму» (за ідеями Василя Сухомлинського)

Дитиноцентризм у філософії освіти взагалі та в концепції «Нова українська школа» є на сьогодні засадничим.

Означений актуалітет має чільне місце в системі Василя Олександровича Сухомлинського. Він передбачає єдність трьох складових, які, на нашу думку, зреалізують задумане, допоможуть вибудувати співпрацю між суб'єкта-

ми/об'єктами літературної освіти, не порушуючи етичні норми співпраці.

Педагогіка дитиноцентризму (за ідеями Василя Сухомлинського) передбачає рух за такими складовими: «вірити і поважати» → «знати і розуміти» → «любити і вимагати». На перший погляд, деякі складники викличуть подив (особливо останній). Адже Василь Сухомлинський засновник класичної гуманної педагогіки в Україні. Перший елемент узгоджується з розумінням «емоційно-ціннісної сфери дитини, здоров'язбережувальна», наступний – «інтелектуально-вольова, природо-відповідна», а третя – «духовно-екологічна, добротвірна» і все

це помножено на «педагогіку сердечності» Педагога. Усе це разом забезпечить реалізацію «педагогіку гармонії» Василя Сухомлинського, допоможе створити такий комфортний, безпечний, затишний, зручний, умиротворений, гармонійний освітній ландшафт для закладу освіти, де кожен суб'єкт житиме, діятиме і переживатиме почуття радості. А можливо появи нової школи радості в Україні. Означене можемо подати логіко-семіотичною моделлю (ЛСМ-5, рис. 5).

Підтвердженням означеного вище стануть власне імперативи самого Василя Сухомлинського. Структуруємо їх таким чином:

ДИТИНОЦЕНТРИЗМ: ІМПЕРАТИВИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Кон-цепт	Імперативи Василя Сухомлинського
1. «Знати і розуміти»	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Щоб бути гуманним, потрібно знати душу дитини». 2. «Знати здоров'я дитини, знати індивідуальні риси, її мислення, знати сильні і слабкі сторони її розумового розвитку». 3. «Вихователів треба бути знавцем душі людини, яка формується». 4. «Якомога глибше знати духовний світ дитини». 5. «Учителів треба розуміти світ Дитинства». 6. «... розуміти її (дитини) думки, переживання», «... джерела дитячих страждань, дитячого збентеження, озлоблення, байдужості». 7. «Потрібно знати дитину, знати її силу і слабості, розуміти її думки, переживання, бережно доторкатися до її серця».
2. «Вірити і поважати»	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Головне – віра в людину, вміння бачити хороше в ній». 2. «Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця. Людина – неповторна». 3. «Поважати в кожному учневі людину, виявляти до нього гуманне ставлення». 5. «У школі має панувати дух поваги до людської гідності». 6. «Школа – святе місце гуманності, добра і правди». 7. «Захистити дитину від духовної самотності»
3. «Любити і вимагати»	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Мудра любов до дітей – вершина нашої педагогічної культури, думки й почуття». 2. «Потрібно знати дитину, знати її силу і слабості, розуміти її думки, переживання, бережно доторкатися до її серця». 3. «Справжня школа – це царство діяльної думки». 4. «Ми не лише бачимо учня таким, яким він є, але й проектуємо розвиток його інтелекту, моральності, естетичної й емоційної культури». 5. «Треба збудити людську гідність». 6. «Я не вірю в успіх покарання, в якому є хоч крапля приниження людської гідності». 7. «Справжня гуманність означає передусім справедливість як поєднання поваги з вимогливістю».

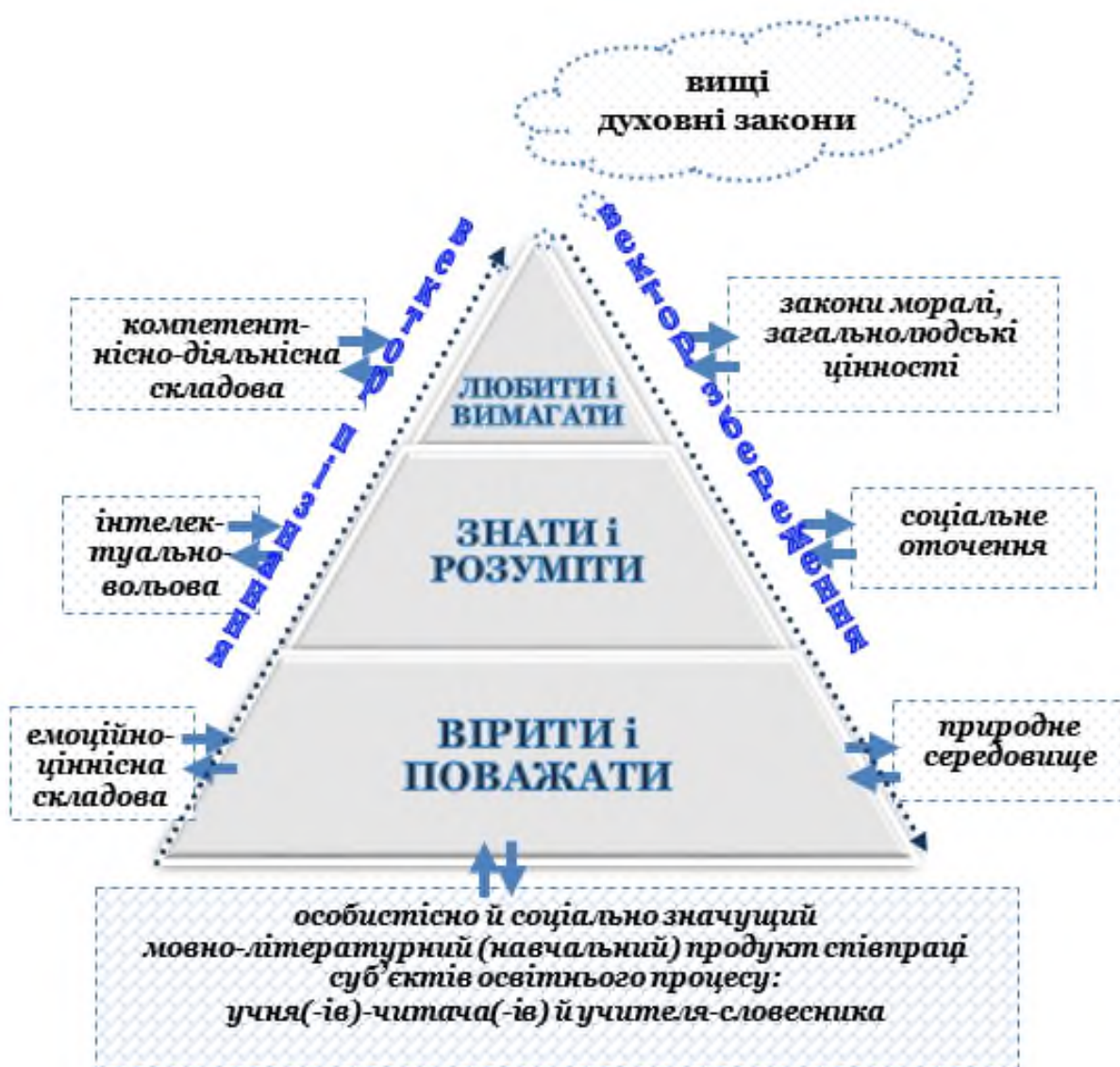

Рис. 5. Педагогіка дитиноцентризму як стратегія і тактика пізнання/збереження у співпраці суб'єктів та просторові складові конструювання моделі сучасного освітнього процесу (уроку/заняття) за ідеями Василя Сухомлинського

Для реалізації «Педагогіки дитино/читацько/текстоцентризму» (за ідеями Василя Сухомлинського) передбачає дотримання ціннісно-етичних норм для закладу освіти в цілому та кожного педагога зокрема:

Ціннісно-етична норма № 1. Любов до власної справи.

«Щоб знайти в кожному учневі найсильнішу його сторону, відкрити в ньому золоту жилку, всі вчителі повинні бути людьми, пристрасно закоханими в свою працю, що вміють запалити вогник такої самої любові у своїх вихованців».

Ціннісно-етична норма № 2.

Професійно-фахова акмеваліфікація.

«Чим більше знає вчитель, чим частіше й успішніше відкриває він перед учнями горизонт науки, тим більшу допитливість і жадобу до знань виявляють учні».

Ціннісно-етична норма № 3. Вищі духовні закони, моральні цінності.

«Моральна культура людини характеризується тим, що переконання стають в її житті самостійною духовною силою, яка спонукає до нових моральних вчинків».

Ціннісно-етична норма № 4.

**Творчість, креативність, акме-
зростання.**

«Творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу...».

На основі ідей Василя Сухомлинського вироблено вимоги до уроку/заняття в системі освітньої діяльності педагогів.

**ВИМОГИ ДО УРОКУ/ЗАНЯТТЯ
В МОДЕЛІ «ПЕДАГОГІКИ
ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ»
(за ідеями Василя Сухомлинського)**

Зачин

«Шаблон і трафарет не припустимі в школі, а щодо підлітків – згубні».

Основна частина

1. Поурочний план учителя, який працює творчо, – це максимальне передбачення того, що повинно бути, і того, що може виникнути на уроці.

2. Урок будується як цілісна система взаємодії творчої співпраці вчителя і учнів.

3. Урок – найважливіша організаційна форма процесу пізнання світу учнями.

4. Учитель розвиває пізнавальну активність учнів, спонукає до мислення, дає інструментарій учіння, учить учитися.

5. На уроці здійснюється диференціація й індивідуалізація навчання, де панує яскрава думка, живе слово і творчість дитини.

6. На уроці учень повинен щось добувати своїми зусиллями.

7. Урок має забезпечити гармонію інтелектуальної праці і фізичного розвитку, щоб забезпечити багатогранність духовного світу дитини.

8. Урок, як перша іскра, має запалювати смолоскип допитливості і моральних переконань.

9. Урок спрямований на високий кінцевий результат: ґрунтовні знання учнів з основ наук, формування духовності, норм етики і моралі.

Розв'язка

«Урок має бути хорошим передусім для того, щоб в інтелектуальному житті підлітків був не тільки урок. Якщо цього досягнуто, урок стає для підлітків бажаним вогнищем духовного життя, учитель – добрим творцем і хранителем цього вогнища, книжка – безцінною скарбницею культури».

**Дитино(читацько/тексто)цен-
тризм і набір феноменів за ідеями
Василя Сухомлинського та в сучасній
практиці літературної освіти нами
вибудовано в такий спосіб:**

- організація навчально-виховної роботи має вибудовуватися за принципом дитиноцентризму (читацько/текстоцентризму сучасного уроку української літератури. – Прим. В. Ш.) і філософією педагогічної дії (за І. Зязюном, [1]) як шлях формування людиноцентристського, гуманного, демократичного й ефективного сучасного суспільства, шлях до щастя кожної людини (за В. Кременем) [2, с. 3];
- оптимально-доцільна побудова сучасного уроку літератури в просторі різноманітних класифікаційних типів і різновидів, які під час взаємодії продукуватимуть креативного, компетентного читача, здатного одержувати естетичну насолоду від художніх текстів, досягати результату і вибудовувати таку систему цінностей, яка допоможе йому бути успішною, самодостатньою, націєорієнтованою Я-особистістю, яка не порушуватиме гармонію культур, «себе-у-світі» [3–7];
- шлях компетентного учня-читача містить такі елементи-складові діяльності/співпраці/діалогу: «учень ↔ автор ↔ художній твір ↔ персонаж ↔ учитель ↔ соціум ↔ світова культура»;
- модель компетентного учня-читача як Я-особистості передбачає формування «образу – себе – буття» та його складових: «образу Я», «образу Автора», «образу художнього твору»,

«образу літературного персонажа»,
«образу Я і літературного героя»,
«образу Світу», «образу Я у Світі»).

Виокремлені актуалітети за спадщиною Василя Сухомлинського, ідеї Нової української школи та запропоновані логіко-семіотичні моделі

дають можливість переконатися, що вершинним у системі цінностей є доброта, гуманізм. Набуття такої норми від природи чи зовнішніх впливів узагалі – важлива здатність кожного суб'єкта освіти та людей зокрема жити і діяти за вищими духовними законами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
2. Кремень В. Дитиноцентризм – провідна лінія сучасної освіти / Василь Кремень // Імідж сучасного педагога. – 2008. – № 1-2. – С. 3-4.
3. Шуляр В. І. Учень-читач і вчитель-фасилітатор в умовах 12-річної школи : наук.-метод. посіб. / В. І. Шуляр, Н. М. Огренич. – Миколаїв : Видавець Ганна Гінкул, 2006. – 208 с.
4. Шуляр В. І. Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання : монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 348 с.
5. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури : наук.-метод. посіб. / В. І. Шуляр. – Х. : Основа, 2009. – 121 с. – (Бібліотека журналу «Вивчаємо українську мову та літературу»).
6. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури : теорія, методика, технологія : монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 876 с.
7. Шуляр В. Урок літератури в умовах 12-річної школи: 5–9 класи : метод. посіб. / В. Шуляр. – 2-ге вид. – Миколаїв : Іліон, 2008. – 284 с.

REFERENCES

1. Ziazun I. A. (2008). *Filosofiiia pedahohichnoi dii : monohrafiia* [The philosophy of pedagogical action: a monograph]. Cherkasy: Vyd. vid. ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho, 608 (ukr).
2. Kremen V. (2008). *Dytynotsentryzm – providna liniia suchasnoi osvity* [Child centrism is the leading line of modern education]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. 1–2, 3–4 (ukr).
3. Shuliar V. I. (2006). *Uchen-chytach i vchytel-fasylytator v umovakh 12-richnoi shkoly : nauk.-metod. posib.* [Student-reader and teacher-facilitator in a 12-year school: scientific method. manual]. V. I. Shuliar, N. M. Ohrenych (Ed.). Mykolaiv: Vydavets Hanna Hinkul, 208 (ukr).
4. Shuliar V. I. (2010). *Stratehii literaturnoi osvity shkoliariv u systemi profilnoho navchannia : monohrafiia* [Strategies of literary education of schoolchildren in the system of profile education: a monograph]. Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, 348 (ukr).
5. Shuliar V. I. (2009). *Suchasnyi urok ukrainskoi literatury : nauk.-metod. posib.* [Modern lesson in Ukrainian literature: scientific method. manual]. Kh.: Osнова, (Biblioteka zhurnalu «Vyvchaiemo ukrainsku movu ta literaturu»), 121 (ukr).
6. Shuliar V. (2012). *Suchasnyi urok ukrainskoi literatury : teoriia, metodyka, tekhnolohiia : monohrafiia* [Modern lesson in Ukrainian literature: theory, methodology, technology: monograph]. Mykolaiv : Ilion, 876 (ukr).
7. Shuliar V. (2008). *Urok literatury v umovakh 12-richnoi shkoly: 5–9 klasy : metod. posib.* [Literature lesson in a 12-year school: grades 5–9: method. manual]. 2-he vyd. Mykolaiv: Ilion, 284 (ukr).